

Na tom zakonu temelji ateistički darwinizam svoju tvrdnju, da red u prirodi, nije ništa drugo, nego igra sakrivenih prirodnih slijepih sila i rezultanta slučajnih prilika, što ih stvara „borba za opstanak“. Samo što ta tvrdnja stoji na glinenim nogama. Ako se i opaža između bića idealno srodstvo t. j. opaža se sličnost koja može potjecati od onoga, koji je bića zamislio i stvorio odatle još ne slijedi, da bi ta bića bila u t. zv. krvnom srodstvu, t. j. da bi jedno od drugoga potjecalo. Jer ni najodlučniji ateista ne može zanijekati, da su vrste bića u prirodi tako među sobom povezane, kao da je koja inteligencija jedan oblik s drugim skovala, kao da neki viši cilj prožima množinu vrsta, kao da je neki duh, koji računa — u nepreglednu množinu unio smisao i logiku. Da je to moralo biti od nekog zamišljeno — to mora priznati svatko, koji ne će da bude nelogičan, neumani. Jer kako mogu biti red i nered, um i neum — jedno te isto? Je li jedno od drugog proizašlo? Toga darwinizam ne može dokazati. Jer ako igdje, a to se u mineralogiji opaža ne samo točna određenost kristala, nego je među njima tolika harmonija i međusobna veza, da se moramo diviti točno provedenom sistemu, u kome se jedan oblik na drugi oslanja tako, da nije moguće naći praznine ili skoka. A ipak ti kristali ne mogu biti u krvnom srodstvu, jer ne mogu prenašati svoje osobine na druge, budući da niti rađaju niti sjemenke proizvode.

Tu se red i harmonija može svesti jedino na idealno srodstvo t. j. potječe od onoga, koji je cijeli sistem zamislio.

Đakovo.

G. Galović.

MONISTI O MONIZMU.

Moda je govoriti u ime znanosti i njezinim plaštem pokriti prave motive djela i načine življenja. Nema ludosti, nema moralnoga zla, kojega nijesu pokušali obraniti znanost. I temelj svemu zlu, odalečenje od Boga, nijekanje njegova opstanka mora da opravda znanost; ona ista, kojoj je prouzročitelj Bog: „Ja izadoh iz ustiju Previšnjega“, najprije kao Riječ Božija, od vijeka, a onda presađena u razumna stvorenja u vremenu. Znanost je, vele oni, dokazala, da je sve „jedno“, „monon“, svijet i Bog je jedno, a nije dvoje = duo, nema razlike među Bogom i stvorenim svijetom; svijet ni nije stvoren, nego je vječan, on je sve, što opstoji, izvan njega ni nema ništa, pa smo zato monisti, a ne dualisti.

Tako otprilike misle naobraženi monisti, tako i ne misleći govore neuki sljedbenici monizma. Lako je razumjeti, zašto se naslanjaju na znanost, na razum: ili tako ili kakovo tumači

bezboštvo 13. psalam na početku: „Reče luda u svome srcu: Nema Boga. Iskvareni su i odurni su postali u svome nastojanju: nema ga, koji čini dobro, nema ga do jednoga“. — Takovo tumačenje to se zna nije monistu po volji.

A što veli znanost o monizmu? Filozofiji su od vjkada stajali pri ruci dokazi, da opstoji Bog tako, da joj se ne treba bojati napredovanja drugih znanosti. Prirodoslovna znanost svih vrsti i oblika može zdravoj filozofiji samo donijeti više dokaznoga materijala. One bi smele filozofiju samo onda, kad bi dokazale, da objekata, kojim se one zanimaju, nema, a to je protuslovlje i smrt svim tim znanostima. Dokle pako priznaju opstanak svijeta, a vide njegovu omedenost, nesavršenost, otvaraju pogled na savršenoga izvansvjetskoga Tvorca. Pa ipak je „znanost“, i najmodernija, pokušala, da i spomenutom strampuficom dokaže monizam, niječući naime eksistenciju vanjskoga svijeta, kako ćemo brzo vidjeti. Nego nije svrha ovomu malome radu, da iznose dokaze za dualizam, nego da pokaže slabost i najmodernijih monista, a još više, da ih konfrontuje, pa da se među sobom biju i pobiju s malo nešto našega uplitanja.

Pred nama su trojica, bez sumnje najveća i najglasovitija zastupnika monizma u Njemačkoj, sva su trojica ljudi znanosti: Haeckel, zoolog, živio u Jeni, Verworn, fiziolog u Göttingenu, Ostwald, kemičar u Leipzigu.

HAECKELOV MATERIJALISTIČKI MONIZAM.

Pryoga smo u „Životu“ već više puta spominjali. Za sobom je popularnim spisima zaveo na monizam više od ijednoga; pogrdio je katolicizam kao jedva tko; ludakom je proglasio svakoga svoga protivnika; govorio je u ime prirodoslovnih znanosti i bio do smrti gledan kao prvi i najčasniji član njemačkoga „Monistenbunda“.

E. Haeckel je kao monist materijalist. Samom materijom, veli, dade se istumačiti vas svijet i svaki njegov pojav; uplitanje Boga suvišno je, njega nema — sve je materija, samo materija i djelovanje njezinih zakona. — Kao zoolog poznavao je Haeckel čudni splet organičkih bića, poznavao napose, kako je nemoguće bez ikakove primjese duše istumačiti prirodu čovjeka, pa je materiji kao nešto njezino još pridružio neku dušu. Bojeći se, da se ta duša ne bi pokazala kao nešto posebno uz materiju i razorila njegovu gradikulu materijalističkoga monizma već i u svijetu — da o Bogu ni ne govorimo, koji je mogao svijet stvoriti i jednovit, monistan — stavio je tu dušu već u atome materije. Tako je svaki atom živ, a kombinacija toga života jest život savršenijih bića, njihova duša kombinacija atomskih duša. I temelj njegovu sistemu je gotov!

Ne treba biti profesorom filozofije, nego učenikom početnikom, da se čovjek grohotom nasmije Haeckelu, kad bježi od prostoga oka u atome, gdje ga ni situozor ne može naći, da

prokriomčari „dušu“. Ona „duša“ ili je ista materija, onda je suvišno napose je spominjati, — ili nije — onda je dualizam dokazan, a ne monizam!

Stoga mu dobro veli monist Verworn: „Monistički je nešto istumačeno samo onda, kad je uspjele sve svesti bez hipoteze na jedan jedini poznat princip“. Time, što je Haeckel dušu smanjio na atomsku i uselio u prasastavne dijelove materije, jamačno nije utvrdio monizma, već dapače proširio dualizam materije i duše i dalje nego dualisti. Istjerao si, rekao bi Verworn negdje drugo, istjerao si dualizam kroz prozor, a on se eno na vratima ceri“.

„Time“, nastavlja monist Verworn, „ne dolazimo nego do dvojstva (dualizma) tijela i duše. Dobro pogledavši ostaje obadvoje još uvijek neistumačeno jednim zajedničkim principom jedno kraj drugoga. Ja nijesam učinio uistinu ništa drugo, nego što sam uzео od tjelesnoga svijeta najjednostavniji element i pripisao mu najjednostavniji oblik duše. Odnos tijela i duše ostao je pri tome točno isti i jednako nerazumljen kao u velikomu čovječjemu organizmu. Dualizam nije odstranjen, jer ne možemo obadvoje zaista spoznati kao jednotu“. (Naturwissenschaft u. Weltanschauung str. 16.)

„Materijalističko je poimanje doduše dobra radna hipoteza, ali kao osnov za svjetovni nazor potpuno je neupotrebljivo; pokušaj da se upotrijebi, za uvijek je neuspjao“. — „Pokazalo se je bezuspješno htjeti spasti ruševine materijalističkoga nazora, da se iz njih izvadi kamen za drugi svjetovni nazor. Treba zaista biti radikalniji, pa napustiti sve naturalističko naziranje do temelja, ako se hoće doći do monističkoga svjetovnoga nazora“.

Verwornovoj kritici materijalističkoga monizma nema logika šta da prigovori. Taj je monizam za znanost mrtav, pa makar bacili njegove lešine inficirali još milijune. Neka međutim tvrdo stoji samo to, da materijalističko pozivanje na znanost nije nego sprdnja. Eto i vode monizma, ljudi prirodoslovci osjećaju, da je taj materijal njihovoj vojsci samo suvišan balast.

Još izreč udara po materijalizmu spomenuti monist, kemičar Ostwald u djelu, kojemu već natpis označuje smrt materijalizmu: „Die Überwindung des wissenschaftlichen Materialismus“ i „Vorlesungen über Naturphilosophie“. Ni fizikalnih pojava, veli on, ne možemo istumačiti mehanistički, a kamo li daleko zamršenije pojave organskoga života. Mehaničku hipotezu (a to je materijalizam), proglašuje on „jednostavno zabludom“; ona mu nije ni valjana radna hipoteza, kako je još Verworn zove. U mehaničkim se jednadžbama, kaže, može slobodno mijenjati oznaka vremena, mehanički se procesi mogu kretati naprijed i natrag — ili još jasnije — tu nema prije ni poslije, pa bi se leptir po tome mogao opet promijeniti u ličinku. No to nije moguće, a „time

je izrečena osuda zanstvenomu materijalizmu“.
(Str. 21.)

Vrlo je zgodno, da ukopnici mrtvaca budu ljudi iste vrsti; tako je eto pravo, da monisti sahraniše jednu vrst monizma i njegovu znanost. Ako ga naši hrvatski monisti opet iznesu pred svoje čitače, to je već paleontologija; ako ga nazovu živim, onda je to prevara.

Sarajevo.

Dr. A. Buljan.

NEK SE BISTRI!

„IZVAN CRKVE NEMA SPASENJA“.

Često sam čitao i čuo, da „izvan Crkve nema spasenja: extra Ecclesiam nulla salus“. Ova mi se nauka ipak čini okrutna. Ta šta su skrivili toliki milijuni, koji ne poznaju prave vjere, da navijek stradaju? Kanda ima pravo Rousseau, kad kaže: „Da je na zemlji vjera, izvan koje ima samo vječna kazna, pa da se nađe negdje samo jedan čovjek bona fide, komu ta vjera nije evidentna, Bog te vjere bio bi najnepravdniji i najokrutniji tiranin“. Molim, razjasnite mi ovu teškoću.

Odgovor. Istina je, bila bi to užasna nauka, da ju Crkva nauča u onom smislu, koji joj pridijevaju neupućeni u teologiji. Ali ono „extra Ecclesiam nulla salus“ ima sasvim drugi smisao, kako se možete uvjeriti iz slijedećeg razlaganja.

Bog je iz čiste ljubavi odredio čovjeku kao konačnu svrhu sreću vječnu, ali ne kakvu god, koja bi naime odgovarala samo naravnim težnjama čovječjim, nego mu je odredio kao posljednju svrhu vrhunaravnu sreću ili blaženstvo, kojim čovjek ima udjela u blaženstvu i životu Božjem po vrhunaravnom sjedinjenju s njim. Spasiti se znači u bogoslovnoj terminologiji: potučiti ovo vrhunaravno blaženstvo. — Istočnim grijehom izgubio je rod ljudski milost posvećujuću, koja poradi obećanja Božjega daje pravo na to vrhunaravno blaženstvo; istom po Isusu vraćena su ljudima sredstva spasenja. No ta je sredstva Isus predao Crkvi u poklad i u njoj se po namjeri i zapovijedi njegovoj primjenjuju pojedincima; to je normalni put do spasenja. Tko dakle znatice i hotice ne će da upotrebljava od Krista u Crkvi naređena sredstva spasenja, taj ne može da postane dionik otkupljenja. Ovo je članak vjere. (Cf. Conc. Later. 1215). Nego ima vrlo mnogo ljudi, koji se „bona fide (u dobroj vjeri)“ bez svoje krivnje nalaze izvan Crkve t. j. drže svoju (krivu) vjeru pravom: ovi se mogu ipak sjediniti s Kristom, ako naime ljube Boga i spremni su da vjeruju sve ono, što je on objavio, i vrše sve, što je zapovjedio za spasenje. Ovi ne pripadaju, kako se u bogosloviji kaže, „tjeleu Crkve“, no ipak